

Др Зорица Цветановић

Учитељски факултет

Београд

UDK: 371.95

ISBN 978-86-7372-131-6, 16 (2011), p.130-141

Прегледни рад

ПЕРЦЕПТИВНА СТРУКТУРА И ГОВОР ДАРОВИТИХ У ПРОЦЕСУ ГЛОБАЛИЗАЦИЈЕ

Резиме: Говор даровитих, усмени и писмени, одликује се сликовитим језичким изразом. Методичари наставе језика сматрају да је већ након описмењавања могуће приметити ученике који се издвајају својим говорним изражавањем. Промисљено подстицање и развијање даровитих за овај вид изражавања у будућности доводи до бољег личног успеха посебно у пословима који захтевају усмену и писану реч. Приказати одређену садржину у говорној форми на оргиналан и креативан начин припрема је за деловање у друштву у коме се информације брзо преносе. У таквом глобализованом друштву знања потребно је усмерити оне који своје знање обликују у усменој и писаној форми боље од осталих. Један од основних начина за подстицање и усмеравање даровитих је стицање широког корпуса знања, богаћење лексике и увођење у технике говорења и писања у току школовања. Процес глобализације утиче на даровите. Он утиче на њихову перцептивну структуру као и на њихов говор. Посебно се издвајају глобални *обрасци* (енг. patterns) као прихватање нових вредности и стварање уобичајеног понашања на глобалном нивоу који утичу на даровите више него на остале. Глобалне слике и узорци постају, више од локалних, доминантни у мишљењу и изражавању даровитих. Средства масовне комуникације заузимају изузетно место у процесу глобализације. Основа ове комуникације су слика и говор и они веома утичу на перцептивну структуру и говор даровитих. У раду ће бити приказан утицај глобализације, посебно глобалних образаца и медија, на развијање говора даровитих.

Кључне речи: даровити, језик, говор, писање, перцептивна структура, глобализација, глобални обрасци, медији.

Увод

Исказивање мисли и ставова говором често је начин на који се деца са високим коефицијентом интелигенције издвајају од својих вршњака. Њихов говор одликује богатство речника, логичност и јасност изражавања. Посебно се издваја начин на који они воде дијалоге и аргуменују своје ставе. „Захваљујући великом богатству речника, даровити су често у друштву одраслих, а у групи вршњака су обично вође и врло су спретни у борби мишљења и разним дебатама“ (Грандић, Летић, 2009: 34). Даровито дете воли да говори, да исказе

своје мисли и идеје. „Даровито дете воли да дискутује, да поставља питања, тежи за идентификацијом и развојем идеја, способно је да брзо схвата процесе...“ (Ђорђевић, 2008:27). Промисљено подстицање и развијање даровитих за говорење, и комуникацију уопште, у будућности доводи до бољег личног успеха, посебно у пословима који захтевају све видове комуницирања. У процесу глобализације култура говора и способност успешне комуникације основа су за професионални успех. Иако даровито дете, више од својих вршњака, има развијени речник и способност конструисања јаснијих и убедљивијих језичких конструкција, на њега утиче средина. Говор се развија и усавршава на више начина, али увек уз говорну праксу која треба да буде омогућена. Без сталног говорења није могуће развијати успешну комуникацију. У процесу глобализације говор даровитих развија се под утицајем средине и позитивних подстицаја за говорну праксу. У глобализованом друштву перцептивна структура ослања се на глобалне слике које утичу на личност појединца, а посебно на даровиту децу. „Када је у питању дете оно обично још није свесно да је његовим говором условљен и његов значај и да повећева утицај и углед међу друговима, а касније и у друштву, ако добро говори. Како се говор најбоље и најлакше савлађује баш у периоду детињства онда му треба тада посветити посебну пажњу“ (Васић, 1991: 30).

Глобализација и перцептивна структура даровитих

Основа комуникације јесте преношење информација. „За стицање знања је важно да порука коју шаље пошиљалац (учитељ – наставник) нађе своју духовну конкретизацију у активном пријему код ученика“ (Цветковић, 2004: 259). Да би се информација пренела правилно потребно је да постоје комуникатори и комуникациони канал. Комуникациони канал обезбеђује да се информација пренесе тачно. Развојем технике комуникациони канал постаје медиј који преноси информације. Штампана, радио, а посебно телевизија и интернет, постају комуникативни канали за преношење информација. У свакодневној говорној комуникацији преносе се информације преко мас-медија, посредном или масовном комуникацијом. „Посредна или масовна комуникација обезбеђује се најчешће преко мас-медија и последњих година постаје веома ефикасна. Овом

комуникацијом се обезбеђује да се истовремено пошиљалац информације обраћа широком кругу прималаца и тако се не штеди само време, него се брзо и ефикасно обезбеђује да информација продре у масу“ (Цветановић, 1999: 41).

Средства масовне комуникације заузимају изузетно место у процесу глобализације. Наглим развојем технике, штампе, радија, телевизије и интернета, свет постаје глобално село. Техничко-технолошка револуција утиче и на образовање, васпитање, а посебно на врсте и нивое васпитно-образовне комуникације. Медији имају вишеструке ефекте на начине изражавања сваког појединца и на развој говорне културе код деце.

Утицај на комуникацију имају вербални и визуелни ефекти на телевизији. Комбинација звука, слике и монтаже утиче на целокупну рецепцију говорног наступа од стране ученика. Без обзира на технички и информативни напредак цивилизације добри говорници су и данас пожељни као узори за учење говорења и посебно су важни за развијање даровитости за ову уметност и вештину. „Телевизија делује удружено сликом и речи и својом визуелизацијом света који приказује, скраћује време и битно олакшава његову рецепцију: тражи много мању концентрацију, мање (или нимало) уживљавања и духовног ангажовања“ (Илић, Гајић, Марковић, 2008: 20). Визуелизација начина на који се преноси информација, пут којим се може стицати знање, али и забавити, део је свакодневног живота ученика. Начин којим се говори постаје прихватљив образац који се усваја. Данас се, на жалост, све мање води рачуна о неприхватљивости неправилног говора на телевизији. „Све више се у медијским кућама манифестује толерантан став према језичким грешкама и лошем говору, који се некад представљају као природни и спонтани облик изражавања, а некада је извор ове толеранције потпуна незаинтересованост за квалитет говора и утицај који он може имати на слушаоце односно гледаоце“ (Јокановић-Михајлов, 2006: 255). Говор на телевизији, који прате хиљаде деце гледалаца, постаје начин на који се говори. Неприхватљиви изрази постају уобичајени у свакодневном говору, неправилне формулације реченица се усвајају, а гестови и мимика не прате вербализовано.

Производња персоналних рачунара и коришћење интернета променило је однос према начину на који се долази до информација и начин комуникације. Коришћењем рачунара, у настави и ван ње, утиче се на квалитет образовања и

васпитања нових генерација. У последње време преносиви рачунари, са високим перформансама, приступачни и погодни за коришћење, променили су начин стицања знања. Интернет и електронске енциклопедије постају значајни извор информација које деца користе. Користећи нове технологије, дете истражује, има приступ глобалној бази података и обогаћује своја сазнања. Тако се обезбеђује ангажовање свих чула у процесу стицања нових знања и развија стваралаштво и креативност ученика. Осим коришћења рачунара у настави и слободном времену, све више се отварају врата света тако што ће се формално образовање стицати и на даљину. „Развој телекомуникационе технологије и масовно коришћење интернета омогућили су интерактивно учење на даљину базирано на системском приступу уз коришћење мултимедијалних електронских извора информација“ (Мандић, Радовановић, 2008: 60). Прикупљати глобалне информације, лако доступне, значи и обликовати их онако како су нам потребне. образовање за будућност значи и да треба оспособити децу, посебно даровиту, да глобалне информације знају да одаберу и преобликују на начин на који је то потребно и користе их у функцији учења.

Путем масовних медија омогућен је развој социјалне емпатије, идентификације са другима, осећај могућности припадања и успостављања контаката, јачање личних вредности, стицање модела понашања, идентификација са вредностима других у медијима (Јовановић, 2004: 313). Осмишљено развијање дијалога, посебно у времену које све више тражи вештину дијалогске комуникације, важно је за децу свих узраста. За овакву врсту комуникације нема поузданих узора у медијима.

Посматрања немачког истраживача Хорнбостела доказала су да постоји веза фонетских карактеристика назива боја са њиховом карактеризацијом. Истовремено, други истраживачи и научници с пуним правом указују на много сложеније и више пута посредно изражене односе између језика и перципирања него што се раније претпостављало (Лурија, 2000: 130). Деца перципирају слику, нарочито путем телевизије као медија који најдуже временски гледају. Комбинација слике и звука јесте основа за сазнавање, учење и забаву. Познато је да често слика говори више од много речи. Највише утицаја на децу имају глобалне слике које она перципирају и које постају доминантни начин посматрања појава и света уопште. Без

таквих информација начин сазнавања није потпун. На пример, ако желимо да објаснимо неку природну појаву вербално, успећемо да је објаснимо на нивоу слика које замислимо на основу изговорених речи. Међутим, ако те речи прати слика, или се уз помоћ звука и слике прикаже та појава и још вербално дају коментари, онда је слика потпуна. Речник деце се због таквих медијски презентација богати, јер она сазнају на основу слике много више него деца пре пола века. Данас свако дете, још од предшколског узраста, уз помоћ медија сазнаје шта значе одређени појмови, како изгледају појаве на другој страни планете, што је раније било недоступно и непознато деци која су живела без медија. Иако су без медијски слика деца, такође могла да уче, данас уче тако што слушају, читају и гледају. Представе о појмовима које именују су потпуније, опсег значења у оквиру једне речи у дечјем речнику је богатији и прецизнији. Перципирање у развоју детета је веома важно, али је потпуно функционално када се перципирано именује. Предмете, бића и појаве и односе међу њима које деца посматрају и о њима сазнају путем медија доприносе да се усвајају нове речи, богати активан, а посебно пасиван речник.

Појава интернета подстакла је истраживања деце, посебно даровите, о појавама и односима које их занимају. Потребно је само на познатим претраживачима на глобалној мрежи укуцати одређени појам и појављује се море информација. Док су деца средином 20. века претраживала књиге по библиотекама, сада, само 50 година касније, деца трагају за књигама и информацијама на интернету. Доступни су им подаци који им могу помоћи приликом учења и посебно за истраживања из области њиховог интересовања. Треба истаћи и електронске енциклопедије које су извор информација које се раније нису могле пронаћи у свакој кући, а сада су доступне свима. Интернет нуди још једну могућност која је значајна за сазнавање и учење. То су електронске књиге које се могу са интернета преузети, а тако су постале доступне многе књиге на светским језицима са других континената.

Медији су доступни свима и свако их користи на начин на који му је то у свакодневном животу потребно. Међутим, даровити ученици се издвајају по томе што у медијима могу пронаћи лако доступне глобалне информације које их интересују и подстичу њихову даровитост. Када их користе на прави начин онда се даровитост може развијати. Ипак, посебно глобалне слике и обрасци понашања могу како позитивно, тако

и негативно, да утичу на даровите. Нарочито се издваја начин на који даровити информације и сазнања из медија тумаче и како их говорно обликују. Такође, стварање нових образаца понашања и моралних вредности могу да утичу на мотивацију за развијање даровитости код ученика.

Утицај перцептивне структуре на говор даровитих у процесу глобализације

Коришћење савремених медија за информисање и учење афирмише се у глобалном друштву. Ученици користе телевизију и интернет у слободном времену, за забаву и сазнавање о ономе што их интересује. Ипак, постоје одређени проблеми које се, поред свих погодности које пружају, појављују када је у питању коришћење медија. Проблеми се огледају у начину перципирања одређених информација, а нарочито њиховог преобликовања. Тако се као основни проблем издваја питање да како из глобалног мора искористити потребне информације и правилно их говорно интерпретирати. Приказати одређену садржину у говорној форми на оргиналан и креативан начин припрема је за деловање у друштву у коме се информације брзо преносе. У таквом глобализованом друштву потребно је усмерити оне који своје знање обликују у усменој и писаној форми боље од осталих. Један од основних начина за подстицање и усмеравање даровитих је стицање широког корпуса знања, богаћење лексике и увођење у технике говорења и писања у току школовања. Даровити треба да имају подстицај средине да би се бавили оним областима за које су посебно надарени. Медији могу бити основни покретач за рад у појединим областима. Ипак, у медијима се данас не води довољно рачуна о правилном говору. Веома често се о правопису не размишља довољно, текстови на интернету и телевизији имају много правописних грешака. Писменост је основа сваког образовања, а ако се не поштује правопис, нема језичке компетенције, основе културе говора. Глобалне информације којима се лако може приступити увек могу бити основа за даља трагања, сазнавања или побољшавања даровитости. Даровити информације које су добили путем медија могу користити за свој даљи истраживачки и креативан рад. Оно што је важно истаћи јесте да је за многа исказивања знања или представљање иновација потребно користити језик и говор.

Немогуће је вербализовати идеје и постигнућа које се исказују говором без преобликовања информација или уобличавања идеја и новина. Усмени говор је комбинација вербалног исказа и невербалних елемената. Неусклађеност ова два елемента говора доводи до лоше комуникације. Због тога је важно развијати и усмени говор са елементима невербалног и писмени говор који даровитима служи да јасно, тачно, прецизно и разумљиво исказу своје ставове и постигнућа.

Глобални обрасци се односе на прихватање нових вредности и стварање уобичајеног понашања на глобалном нивоу. Процес глобализације утиче на даровите. Он утиче на њихову перцептивну структуру као и на њихов говор. Посебно се издвајају глобални обрасци као прихватање нових вредности и стварање уобичајеног понашања на глобалном нивоу, који утичу на даровите више него на остале. Они обухватају комуникативне обрасце и обрасце понашања који утичу на говор даровитих.

Комуникативни обрасци су начин на који се користи језички израз, вербални и невербални, посебне одлике личне комуникатности и начин обликовања информације у медијима. Основни утицај на говор даровитих имају ови обрасци који се усвајају као прихватљиви у друштву. Комуникативни обрасци се односе на више образаца који као начин комуникације и вербализовања исказа утичу на даровите и они обухватају: дикционе, лексичке, структурално-исказне и невербално-комуникационе обрасце.

Дикциони обрасци имају снажан утицај на говор. Елементи дикције као што су правилан изговор гласова, речи и реченица, пауза у говору и јасност изговора, неопходни су у свакодневној комуникацији. Основа добре дикције је правилна артикулација свих гласова и на првом нивоу дикциони обрасци се односе на прихватање начина артикулисања гласова медијских личности. Артикулација у говору је веома важна и дискриминисање изговорених гласова је основа за добар говор. Иако се неправилна артикулација може отклонити у раном детињству, има ученика, па чак и студената, који имају лош изговор. Основа за правилну артикулацију су здрави говорни органи и правилан говор средине који се подражава. Ако особе које проводе много времена са децом, родитељи или васпитачи, лоше изговарају гласове или тепају, дете ће неправилно усвојити артикулацију гласова. А пошто деца много времена проводе и гледајући телевизијски програм или

претраживајући интернет и ови медији утичу на то како ће деца прихватити овај елемент говора. У медијима се често може чути неправилна дикција и то из два разлога. Први је проблем појединаца, водитеља, спикера и других, који имају проблема са изговором гласова и речи. Други, много значајнији проблем, је што се у многим емисијама за децу, цртаним филмовима или видео-материјалу на интернету гласови и речи изговарају погрешно да би се различито представили ликови или разликовао говор јунака. Неправилно изговарање речи и реченица посебно се примећује у говору на телевизији. Даровити за говорно умеће, а нарочито они које посебно интересује говорна интерпретација, могу веома често слушати непожељне узоре у медијима.

Лексички обрасци се односе на речник који се усваја и који се глобално намеће масовном комуникацијом. Богатство речника и адекватна употреба речи одликује добар говор. Комуникација је јаснија када се из речника одаберу речи које прецизно изражавају мисао или идеју. Лексика се на глобалном нивоу не сужава, ваћ се употребом страних речи и израза свакодневно проширује. Глобални обрасци јесу позитивни, али има и негативних модела. Непрецизна, неадекватна, а понекад и нелогична употреба речи у изразу, постала је честа у медијима. Перцепцијом звука и слике даровити памте посебно поједине речи и изразе које касније користе у свом говору. Нарочито се издвајају речи чије значење се користи метафорично, а које деца често не разумеју. Тако у свом говору користе неадекватне речи чије значење или не разумеју или погрешно одаберу значење речи које није адекватно у говорном контексту. Одређене области наука имају посебан лексички фонд који треба усвојити. Поједине речи и изрази служе за означавање одређених појава или ситуација у тој научној или стручној области. Тако је у музици, ликовној уметности, балету, биологији, астрономији и осталим областима људског деловања. Зато је важно да даровити за одређену област постепено усвајају лексику која је за ту област специфична. У глобалном друштву, које је прихватило један језик којим се скоро сви могу споразумевати, потребно је усвојити и одређене речи и термине који се користе планетарно. Такве могућности пружају медији, јер се информацијама може приступити глобално, и могу се пронаћи адекватне речи које се користе на глобалном нивоу.

Структурално-исказни обрасци утичу на широко говорно саопштење, од мотива, преко уобличавања, до исказа, јер се ствара идеја која треба правилно да се формулише. Даровити, да би показали знање или исказали идеје, морају користити правилне синтаксичке склопове уобличене у једну целину. Глобални обрасци углавном пружају уобичајене моделе који се у говору могу користити. Посебно се издвајају једноставне језичке конструкције које се лако памте. Усвајањем посебних одлика стилских карактеристика појединих облика изражавања, даровити могу у медијима препознати начин прихватљивог исказивања мисли и идеја. Издвајање посебних стилова, као што је новинарски или научно-популарни, утиче на усвајање особености одређених стилова изражавања. Данас деца знају да се причање и придобијање за своје мишљење може појачати коришћењем стилских средстава у говору. Перципирајући начине којима се говор у медијима прати сликом, усвајају обрасце које преносе и у своје изражавање. Тако ће ученици, ако треба да представе истраживање или своју идеју или мишљење о одређеној појави, користити, осим говора, и звук и слику. Даровити нарочито могу користити савремену технологију да појачају своје представљање, утичући тако и на представу средине о себи.

Невербално-комуникациони обрасци утичу на појачавање вербалног израза или се могу посматрати и одвојено од вербалног. Пошто поједине уметности користе само покрет, овим се утицај ових образаца само наглашава. Невербални знаци комуникације користе се и одвојено од говора, али увек у контексту приказивања или изражавања. Покрете невербалне комуникације усвајају сви и користе их за комуницирање. Постоје урођени покрети тела којима околини нешто поручујемо, а који су исти за сваког човека на планети. Међутим већину ових сигнала човек учи током живота и научено примењује. Посматрањем невербалне комуникације других усваја се начин гестикулације и покрета.

Глобални обрасци понашања, прихватљиви или неприхватљиви, које даровити перципирају утичу на развој целокупне личности. Глобалне слике и узорци постају, више од локалних, доминантни у мишљењу и изражавању даровитих. Основа ове комуникације су слика и говор и они веома утичу на перцептивну структуру даровитих. Усвајање образаца који су путем масовне комуникације постали глобални значи и

преношење у свој начин изражавања, па тако и на начин на који се даровитост може испољити. „Проговори да знам ко си“ је изрека која се користи за мотивисање учења правилног и лепог изражавања, а која треба да подстакне и даровите да прихвате и користе правила култивисаног говора. Тако се успоставља боља комуникација са околином, јачају личне вредности и боље приказује даровитост и креативност. Идентификација са вредностима других у медијима утиче на развој личности, па и прихватање сопствене даровитости, посебности и разликовања од других.

Закључак

Мотивисање за комуникацију и говорење јесте основа за изражавање мишљења, ставова и знања. За побољшавање говора потребни су подстицаји и говорна пракса. Говор у медијима посебно утиче на начин изражавања и комуникацију код деце свих узраста. Окружење детета утиче на начин на који ће оно говорити, како ће исказати своје мисли, изразити знање и показати идеје. Често се говорење доводи у везу са начином на који се представља личност и особености појединца. Због тога је потребно да даровити говор усавршавају и развијају говорењем, говорном праксом, читањем, слушањем и гледањем. На начин изражавања детета прво утичу родитељи, а касније васпитачи и наставници. Медији, такође, веома утичу на начин на који ће се развијати лична комуникативност код деце. Глобалне информације које се преносе путем медија и начин на који се износе утичу на говор даровитих. Прихватање нових вредности и стварање уобичајеног понашања на глобалном нивоу су глобални обрасци који утичу на даровите. Издвајају се глобални обрасци као прихватање модела говора и понашања на глобалном нивоу. Основи утицај на говор даровитих имају комуникативни обрасци који се усвајају као начин на који се користи језички израз, вербални и невербални, посебне одлике личне комуникатности и начин обликовања информације у медијима. Тако се комуникативни обрасци односе на дикционе, лексичке, структурално-исказне и невербално-комуникационе обрасце. Даровити, да би показали знање или исказали идеје, морају прецизно користити речи и изразе, правилне синтаксичке склопове уобличене у једну целину, облике изражавања и невербалне сигнале. Перципирајући начине

коришћења говора у медијима, усвајају обраце, који су путем масовне комуникације постали глобални, и преносе их у своје изражавање. Усвајање ових образаца утиче на преношење образаца на начин говора и тиме на начин на који се успоставља комуникација и приказује сопствена даровитост.

Литература:

- Грандић, Радован, Летић, Милена (2009): *Родитељи и наставници о даровитој деци и младима*, Нови Сад, Вршац, Савез педагошких друштва Војводине и Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“.
- Ђорђевић, Јован (2008): *Породица као фактор подстицања даровитости у зборнику са 14. округлог стола Породица као фактор подстицања даровитости*, Вршац, Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов“.
- Цветковић, Никола (2004): *Важност комуникација у савременом образовном процесу, ТВ литература и ТВ учитељ, у: Комуникација и медији у савременој настави*, Јагодина, Учитељски факултет.
- Цветановић, Владимир (1999): *Култура пословног комуницирања*, Београд, Обележја и Школска књига.
- Јовановић, Наталија (2004): *Средства масовне комуникације и девијантно понашање ученика у: Комуникација и медији у савременој настави*, Јагодина, Учитељски факултет.
- Илић, Павле, Гајић, Оливера, Марковић, Миланка (2008): *Криза читања*, Нови Сад, Београд, Градска библиотека Нови Сад и Нова школа.
- Јокановић-Михајлов, Јелица (2006): *Акцент и интонација говора на радију и телевизији*, Београд, Друштво за српски језик и књижевност Србије.
- Васић, Смиљка (1991): *Вештина говорења: вежбе и тестови за децу и одрасле*, Београд, Педагошка академија за образовање учитеља.
- Лурија, Александар (2000): *Језик и свест*, Београд, Завод за уџбенике и наставна средства.
- Мандић, Данимир, Радовановић, Ивица (2008): *Наставник и мултимедијално учење*, Иновације у настави, Београд, 21, 4, 59-68.

Zorica Cvetanovic, PhD
The Teacher Training Faculty
Belgrade

PERCEPTIVE STRUCTURE AND SPEECH OF THE GIFTED IN THE PROCESS OF GLOBALIZATION

Summary: The speech of the gifted, spoken and written, is characterized by a descriptive language expression. Experts on language teaching methodology think that right after teaching children how to read and write it is possible to notice those who stand out with their oral expression. Purposeful encouragement and development of the gifted for this form of expression leads to a better personal success especially in the jobs that put emphasis on an oral and written word. Presenting a specific content in an oral form in an original and creative way is preparation for performing in society where information spreads fast. In such globalized society of knowledge it is necessary to direct those who in an oral and written form shape their knowledge better than the others. One of the basic ways for encouraging and directing the gifted is gaining a wide corpus of knowledge, enriching their lexis and introducing them to the techniques of speaking and writing during their education. The process of globalization influences the gifted. It influences their perceptive structure as well as their speech. It is important to emphasize global patterns i.e. accepting new values and establishing common patterns of behaviour that influence the gifted more than the others. Global images and models become, more than the local ones, predominant in the way of thinking and expressing of the gifted. The means of mass communication take a very special place in the process of globalization. The base of this communication is a picture and speech and they have a great influence on the perceptive structure and speech of the gifted. This paper will show the influence of globalization, especially global patterns and the media on further development of speech of the gifted.

Key words: the gifted, language, speaking, writing, perceptive structure, globalization, global patterns, the media.